عنوان درس

آیین زندگی
(اخلاق کاربردی)

منبع:کتاب آیین زندگی مولف : احمد حسین شریفی

انتشارات: معاونت امور اساتید نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها

اهداف کلی:

آشنایی با اخلاق و علم اخلاق

یا علم زندگی و آیین زیستن

PDF.tarikhema.org

اهداف رفتاری

آشنایی دانشجو با جایگاه اخلاق کاربردی

اخلاق دانشجویی

اخلاق پژوهش

اخلاق تقد

اخلاق معیشت

اخلاق جنسی

اخلاق سیاست

اخلاق گفتگو

.

فصل اول

معناشناسی اخلاق و علم اخلاق

فصل اول
معنا شناسی اخلاق
و
علم اخلاق
انواع پژوهشهای اخلاقی
اخلاق کاربردی
اخلاق هنجاری
فرا اخلاق
اخلاق توصیفی

معنی لغوی واصطلاحی اخلاق :

واژه اخلاق در لغت به معنای سرشت است اعم از صفات بد و خوب.

واژه اخلاق اصطلاحاً از نظر دانشمندان اسلامی:

صفاتی پایدار در نفس که موجب می شوند کارهایی متناسب با آن صفات بدون نیاز به فکر از انسان صادر می شود.

تعریف علم اخلاق:

دو دسته است گاهی بر علم و شناخت و گاهی بر عمل و رفتار تکیه دارد.

اما تعریفی که به هر دو توجه دارد:

علم اخلاق علمی است که ضمن شناساندن انواع خوبیها و بدیها، راههای کسب خوبیها و بدیها را تعلیم می دهد.

۱–۲– اخلاق توصیفی:

معرفی اخلاقیات افراد، گروهها و جوامع

روش: تاریخی و نقلی

۲–۲– اخلاق هنجاری:

بررسی افعال اختیاری انسان از حیث خوبی و یا بدی.

روش: استدلالی و عقلی

مهمترین کاربرد این نوع اخلاق: ارائه نظریه ای معقول برای تبیین خوبی و بدی.

۳-۲- فرا اخلاق:

بررسی تحلیلی و فلسفی دربارهٔ مفاهیم و احکام اخلاقی.

درستی یا نادرستی گزاره های اخلاقی در این نوع اخلاق مهم نیست.

۳- اخلاق کاربردی:

زیر مجموعهٔ اخلاق هنجاری است. این نوع اخلاق کاربرد منظم نظریهٔ اخلاقی در حوزهٔ مسائل خاص اخلاقی است مثل اخلاق دانشجویی و اخلاق حرفه ای

.

۱– ۳– اهمیت و جایگاه اخلاق کاربردی:

علم اخلاق علم زندگی و آیینی زیستی است و ضمن بیان احکام ارزشی همهٔ ابعاد فردی و اجتماعی زندگی آگاهانه راههای اتصاف به فضائل و دفع رذائل را نیز نشان می دهد. بنابراین علم اخلاق یکی از مهمترین و سرنوشت سازترین دانش

اکثر افراد جامعه بسیاری از فضایل و رذائل
را می دانند.

مشکل عمده این افراد آن است که:

اولاً راه و نحوه اعمال احکام اخلاقی را به
درستی نمی توانند تشخیص دهند.

ثانیاً در هر نگاهی نمی توانند تصمیم
اخلاقی درستی اتخاذ نمایند.

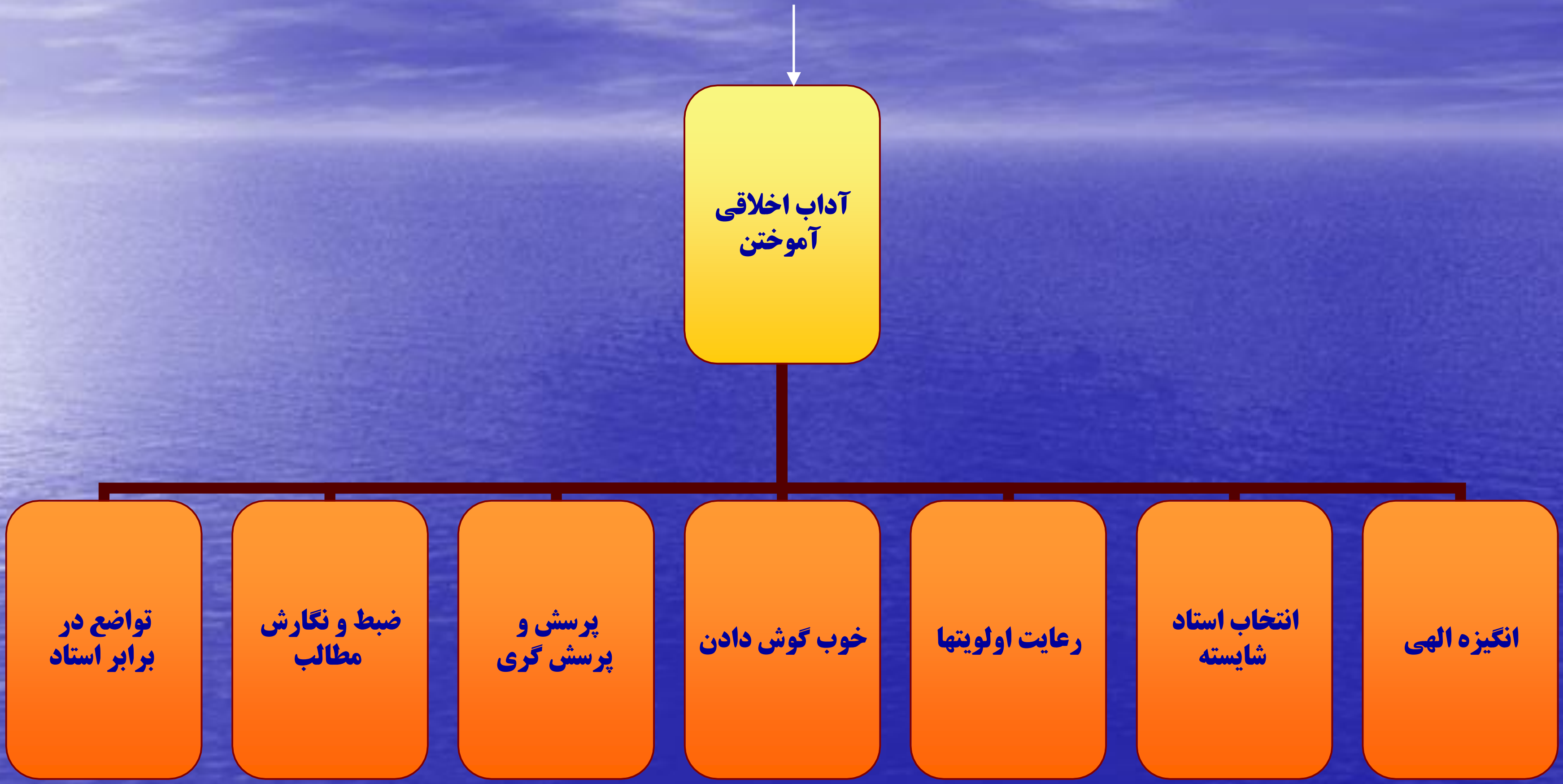
رسالت اخلاق کاربردی:

تحلیل ریشه ای فضائل و رذائل، راه تشخیص تکالیف اخلاقی و شیوه تحقق آنها در حوزه های خاص با تقویت بعد عقلانی فراگیران، شیوه استدلال اخلاقی در امور روزمره را به آنان بیاموزانند. و ملاک و معیاری مشخص برای رفتارهای اخلاقی ارائه کنند.

فصل دوم

اخلاق دانشجویی

اخلاق دانشجویی
خودشناسی
اهمیت و ضرورت
دانش اندوزی و پارسایی
موانع دسترسی به علم حقیقی
آداب اخلاقی آموختن
پیروی از حدس
شتاب زدگی
تمایلات نفسانی
تقلید کورکورانه

PDF.tarikhema.org

۱- در اهمیت علم و علم آموزی از دیدگاه اسلام می توان گفت:

نخستین آیاتی که بر پیامبر اکرم نازل شد بهترین دلیل بر جایگاه ویژه تعلیم و تعلم در اسلام است.

قرآن کریم نیز صراحتاً تعلیم را یکی از اهداف اساسی برانگیختن پیامبر دانسته است.

ضرورت مطلق تحصیل علم از دیدگاه اسلام:

نه قید افرادی دارد و نه قید زمانی، نه قید مکانی و نه هیچ قید و محدودیت دیگری . این مطلب با احادیثی که راجع به علم آموزی وجود دارد روشن می شود

پیامبر (ص):

به درستی که برتری عالم بر عابد همچون برتری خورشید بر سایر سیارات است.

تحصیل علم مطلوبیت ذاتی ندارد یعنی به صرف عالم شدن سعادت حقیقی انسان تامین نمی شود.

زیرا اندیشمندانی بوده اند که علم خود را در جهت توسعهٔ فساد به کار می گرفته اند پس علمشان آنان را از سعادت حقیقی دورتر کرده است بنابراین اسلام ضمن تایید بر تحصیل علم شرایطی بیان کردند:

برخی از شرایط علم آموزی:

۱- دانش اندوزی و پارسایی:

اینکه در آیات قرآن پارسایی در کنار دانش اندوزی قرار گرفته به معنای ناتوانی بی تقوایان از اقامه براهین عقلی نیست، بلکه مراد ان است که با بازگرداندن روح و سرشت آدمی به پاکی فطری اش پذیرش حقایق را برای او تسهیل نماید.

توضیح:

انسان مجموعه ای از نیروهای متضاد و مزاحم دارد و هر نیرویی بی توجه به نیروهای دیگر در اندیشهٔ ارضای خوشی است. اگر انسان به یکی از این قوا توجه کند سایر قوا سرکوب می شود و انسانیتش که بر پایهٔ مجموعهٔ این نیروها شکل می گیرد پایمال می شود.

اینکه می بینیم متون اسلامی در کنار تعلیم بر تزکیه تاکید می کند به سبب آن است که تفکر آدمی را از بند اسارت شیاطین آزاد سازد. اگر عقل بخواهد قضاوتی صحیح داشته باشد باید از بند تمایلات نفسانی رهایی یابد آنگاه است که پاسبان و پاسدار ورودیها و خروجی های دل می شود.

۳– موانع دست یابی به علم حقیقی:

برخی از مهمترین لغزشگاههای اخلاقی علم آموزی:

۱–۳– پیروی از حدس و گمان

چون دستیابی به تعیین و تشخیص واقعیت در همهٔ امور کار دشواری است، بیشتر آدمیان با توجه به غریزهٔ راحت طلبی اساس زندگی خود را به (گمان) بنا می کنند.

قرآن در سورهٔ انعام – ۱۴۸ با آن مخالفت کرده است.

۲–۳– تقلید کورکورانه

بسیاری از مردمان افزون بر مسائل فرعی، در اندیشه و نگاه به مسائل کلی از دیگران نیز تقلید می کنند و ریشهٔ آن خودباختگی فکری است.

یکی از موانع علم واقعی این است که انسان به جای آنکه آزادانه بیندیشد مهار تفکر خود را به دست دیگران می سپارد. قرآن در سورهٔ بقره – ۱۷۰ تقلید را عامل گمراهی می داند.

۳–۳– تمایلات نفسانی

هدف از تحصیل علم این است که به حقیقت نائل شویم اما این امر وقتی میسر می شود که از گرایشهای نفسانی و وهم و خیال رهیده باشد.

حب و بغضها و جهت گیریهای تعصب آمیز، طمع، عجب و خود بزرگ بینی مسیر تفکر را منحرف ساخته از کشف حقیقت باز می دارد.

۴–۳– شتابزدگی

انسان گاهی در داوریهای علمی و عقلانی خود شتاب می کند و به صرف فراهم آمدن اطلاعاتی اندک دربارهٔ یک موضوع به نتیجه گیری می پردازد. قرآن در سوره اسراء– ۱۱ شتابزدگی را تقبیح می کند.

امام علی (ع) :

از شتاب زدگی بپرهیز زیرا شتابزدگی در کارها موجب می شود انسان به هدف نرسد و کارش مورد ستایش نباشد.

۴- آداب اخلاقی آموختن

پیامبر (ص) می فرماید:

((ای ابوذر! بدترین مردمان در نزد خداوند در روز قیامت عالمی است که از علمش سودی نبرده است. بوی بهشت به مشام کسی که برای مردم فریبی در جستجوی علم باشد نمی رسد، هرگاه از تو چیزی پرسیدند که نمی دانی، بگو نمی دانم و خود را از پیامدهای آن نجات ده.

۱–۴– انگیزه الهی

نخستین مسئله ای که یک دانشجو باید به آن توجه کند نیت تحصیل است. بر اساس نظام اخلاقی اسلام نیت بیش از خود عمل اهمیت دارد. کار اخلاقی و ارزشمند از دید اسلام کاری است که صرفاً برای رضایت خدا انجام گرفته باشد.

تاثیر نیت روی کار و تاثیر کار در تکامل نفس انسان
تاثیری تکوینی است نه قراردادی.

نشانه نیت الهی داشتن این است که به همان اندازه که علم انسان افزایش می یابد. ذلت درونی او، تواضعش در برابر، خوفش از خدا و درکش از دین افزایش یابد.

۲–۴– انتخاب استاد شایسته

تاثیر استاد و نوع ارزشها و نگرش ها و جهان بینی و ایدئولوژی او در شاگردان جای تردید نیست. شاگردان هر اندازه که مقاومت نمایند نمی توانند از تاثیر گذاری استادان در روند زندگی خود جلوگیری کنند. به همین دلیل انتخاب استاد شایسته مورد تاکید اولیای دین است.

۳–۴– رعایت او لویتها

دوران دانشجویی محدود است و مسئولیتهای زیادی برای دانشجو وجود دارد که فرصتی برای انجام همه آنها نیست. اما با توجه به نقش ویژه شان مسئولیتهای سنگین تری بر عهده دارند.

وظیفه آنان تحصیل علوم نافع است و هرگز وقت خود را مصروف مسائل غیر ضروری ننمایند.

۴–۴– خوب گوش دادن

این مساله هم مبین ادب شاگرد و هم موجب بهره مندی بیشتر می شود.

یک مستمع خوب کسی است که اولا دقت داشته باشد و ثانیا بردبار باشد. ثالثا بتواند میان نکات اصلی و فرعی آن تفکیک نماید مثل اینکه مناقشه در مثال نکند و لپ سخن را توجه کند.

۴– ۵– پرسش و پرسش گری

اگر پرسش به منظور کشف حقیقت باشد از فضایل اخلاقی و بلکه واجب است در مسائل شرعی.

پرسش در هر شرایطی مطلوبیت ندارد بلکه در صورتی دارای ارزش اخلاقی است که برای فهم واقعیتی باشد نه اظهار فضل یا مچ گیری. همچنین پرسش باید درباره موضوعات نافع باشد.

استاد نباید از پرسشهای دانشجو خسته شود و البته دانشجو توجه داشته باشد که انتظار پاسخ همه مسائل از استاد نابجا است.

استاد اگر پاسخ را نمی داند بگوید نمی دانم با این کار مسئولیت شناسی خود را نشان داده است.

پاسخ های جاهلانه در امور دینی در روایات مذمت شده است.

۴–۶–ضبط و نگارش مطالب

شایسته است دانشجویان مطالب نو جدیدی را در هر درس یادداشت نمایند البته شیوه خلاصه نویسی نیاز به آموزش دارد.

پیامبر اکرم (ص) مسلمانان را به این کار تشویق می نمود و می فرمود:

((علم را در زنجیر کنید)) و در پاسخ سوال چگونه؟

می فرمود: ((با نگارش آن))

۷–۴– تواضع در برابر استاد

در روایات بسیاری بزرگداشت عالمان مورد تاکید است و نشانه بهر مندی از عقل محسوب شده. یکی از علل این همه احترام، اهمیت و ارزشمندی خود علم است و دیگر اینکه این کار موجب رشد و پیشرفت علم و در نتیجه پیشرفت جامعه اسلامی خواهد شد.

۵– خود شناسی

همه دانشهایی که به رشد جامعه کمک می کنند فرا گیری آنها مورد تاکید است. آموختن برخی از علوم مثل خود شناسی از واجبات عینی بوده و لازم است پیش از هر دانش دیگری به آموختن آنها بپردازد. از یک دانشجو پذیرفته نیست به تحصیل علوم بیرونی پرداخته و از خود غافل باشد.

فصل سوم

اخلاق پژوهش

اخلاق پژوهش
اهمیت و جایگاه
آسیب شناسی
اخلاقی پژوهش
فضایل اخلاقی
در پژوهش
شهرت زدگی
شتاب زدگی
دخالت دادن
خواسته های شخصی
انتحال

فضایل اخلاقی
در پژوهش
تصحیح انگیزه
توجه به
پیش فرضهای
ارزشی
آشنایی با
بیشینه پژوهش
گزینش مسئله
شهامت
امانت داری
پژوهش گری
نشاط در تحقیق
حقیقت جویی

۱– اهمیت و جایگاه

رشد علمی در هر جامعه ای مرهون پژوهشهای نو و جدید است. و پژوهش اگر به درستی جهت گیری شود و در مسیر توسعه معنویت و رشد اخلاقی نباشد عاملی برای تخریب حیات آدمیان خواهد بود.

۲– فضایل اخلاقی در پژوهش

۲–۱– تصحیح انگیزه و نیت

یکی از مهمترین اصول اخلاقی اسلامی نیت است.

پژوهش گر باید با نیت الهی پژوهش کند یعنی پژوهش های او باید در خدمت اهداف الهی و خلق خدا، دین خدا و سعادت بشر باشد.

۲–۲ توجه به نقش پیش فرضهای ارزشی

اندیشه های فلسفی، عرفانی، دینی، اجتماعی و تاریخی یک محقق در هندسه علمی و پژوهشی محقق نقش تعیین کننده دارند.

پیش فرضهای ارزشی و دینی در انتخاب موضوع و استنتاجات و تفسیر و تبیین یافته های پژوهشی موثرند.

۲–۳– آشنایی با پیشینه پژوهش

در هر تحقیقی برای دست یازیدن به نو آوری و افقهای جدید باید با پژوهش های پیشینیان آشنا شده و الا پس از سالها تحقیق به همان نقطه ای می رسیم که سالها پیش دیگران رسیده بودند.

۲–۴– گزینش مسئله

انتخاب مسئله مهمترین مراحل تحقیق است هر اندازه بر دامنه مطالعات خود بیافزاییم به همان میزان بر دقتهای علمی ما در انتخاب مسئله افزوده خواهد شد.

مسئله ما باید مشکلی از مشکلات علمی یا عملی جامعه را برطرف سازد.

۲–۵– شهامت در پژوهش

تجربه نشان داده و اولیای دین توصیه می کنند: هرگز نباید از انجام کارهای بزرگ به خاطر ترس از ناتوانی یا ترس از مشکلات احتمالی خودداری کرد.

۲- ۶- امانت داری

امانت داری حیات علمی و تحقیقی یک جامعه را تشکیل می دهد هر نویسنده ای اخلاقا موظف است که منبع هر مطلبی را که هر کسی نقل می کند حتی اگر نقل به معنا باشد دقیقا ذکر کند بخصوص در تحقیقات تاریخی.

۲–۷– حقیقت جویی در پژوهش

وظیفه اخلاقی یک پژوهشگر حقیقت طلبی است. پژوهشگر باید همه تلاش خود را کشف حقیقت بداند و هرگز از مشکلاتی که ممکن است دیگران برای او پیش آورند، نهراسد.

۲–۸– نشاط در تحقیق

نشاط محقق در کار خود از مسائل مهم است یک محقق توانا کسی است که با شوق و ذوق و نشاط در پی حل مسئله خود باشد و هرگز خستگی و کسالت به خود راه ندهد. و این در صورتی است که به توانائیهای خود توجه کند.

۲–۹– پژوهش گروهی

پژوهش فردی هر چند مفید و ارزنده است اما باید دانست که اتقان و استحکام پژوهش گروهی به مراتب بیشتر از پژوهش فردی است.

۳– آسیب شناسی اخلاقی پژوهش

۳–۱– شهرت زدگی

یک پژوهشگر اخلاقا مجاز نیست که یک رای را به صرف کثرت طرفداران آن یا شهرت زیادش بپذیرد یا به عنوان مبنایی برای تحقیقاتش قرار دهد.

۳–۲– شتاب زدگی

کمترین آفت شتاب زدگی این است که مانع درک درست موضوع می شود. صبر و بردباری رکن پژوهش است.

کمترین خدمت پژوهشگر صبور افزون بر ارائه پژوهشهای بنیادین، راههای نا درست را نیز نشان می دهد.

۳-۳ – دخالت دادن خواسته های شخصی

اصل بی طرفی در تحقیق باید مورد توجه باشد دیدگاهها، خواسته ها و اغراض شخصی یا صنفی نباید بر موضوع تحقیق تحمیل شود.

۳-۴- انتحال

از آفات بزرگ اخلاقی پژوهش سرقت ادبی یا انتحال است و معنای دیگر انتحال به منظور درست جلوه دادن سخن و مدعای خود افراد نامدار و ذی نفوذ علمی یا تاریخی را مدافع نظریه خود کردن که عملی غیر اخلاقی است.

فصل چهارم

اخلاق نقد

(شیوه های اخلاقی مواجهه با اندیشه ها)

PDF.tarikhema.org

شرایط
اخلاقی نقد
فهم سخن و
تبحر در
موضوع
کنار نهادن
حب و بغض
پرهیز از
نقد متقابل
نقد انگیخته
به جای
انگیزه
تفکیک اندیشه
و رفتار فرد
لزوم بردباری
و
نقد پذیری
پرهیز از
برچسب زدن
آغاز کردن
از خود

۱- اهمیت و جایگاه

یکی از مهمترین شرایط برای تحقق پویایی علمی در جامعه، آزادی اندیشمندان در ارائه اندیشه های خود است

البته این هرگز به معنای آزادی هتاکی و پرده دری نیست.

کسانی که می خواهند با اندیشه های گوناگون در ابراز یا دفاع به شیوه های منطقی برخورد کنند آشنایی با مطالعات منطقی و آداب اخلاقی ضروری است.

۲– معنا شناسی نقد

نقد و انتقاد به معنای ارزیابی منصفانه یک چیز است پس لازم است در کنار بیان نقاط ضعف، نقاط قوت را نیز متذکر شد.

نقد در اصطلاح: بررسی نوشتار (گفتار یا رفتاری) برای شناسایی و شناساندن زیبایی و بودها و نبودها و درستی و نادرستی آن است.

۳– ضرورت نقد

آزادی افراد در نقد و انتقاد از عملکرد ها و همچنین آزادی اندیشمندان در نقد آراء یکدیگر به شرط رعایت ضوابط علمی و اخلاقی جای هیچگونه نگرانی ندارد.

روایاتی به ضرورت وجود نقد در جامعه وارد شده است. نقد از کج اندیشیها از وظایف دینی مردم است.

۴– شرایط اخلاقی نقد

۴–۱– فهم سخن و تبحر در موضوع

نخستین شرط نقد علمی آن است که مطلب را به درستی فهمیده باشد. هیچکس اخلاقا مجاز نیست که پیش از فهم درست و دقیق یک مطلب و به صرف داشتن یک تصور مبهم از یک نظریه به نقد آن بپردازد.

۲-۴ – کنار نهادن حب و بغض

شرط اصلی فهم سخن گوینده و درک حقیقت آن کنار نهادن حب و بغض ها است. کسیکه عاشقانه یا مغرضانه به مسئله ای می نگرد به سختی می تواند همه ابعاد و جنبه های آن را به درستی درک کند.

۴–۳– پرهیز از نقد متقابل

یکی از آفتهای اخلاقی در عرضه نقد این است که نویسنده در پاسخ نقدهای یک ناقد بدون پاسخگویی به نقدها، به بررسی آثار ناقد و سرگذشت او پرداخته و بکوشد نادرستیهایی را استخراج کند و به رخ ناقد بکشد. پیامد نقد متقابل، محروم کردن خود از هدایتهای دیگران است.

۴–۴– نقد انگیخته به جای انگیزه به گفته بنگر و نه گوینده

دیگر از آفتهای اخلاقی نقد، خلط انگیزه و انگیخته است.

کسی که مورد نقد قرار می گیرد به جای پرداختن به پاسخ نقدهای ناقد به کالبد شکافی انگیزه ها و نیت اقدام می کند.

۴– ۵– تفکیک اندیشه و رفتار فرد

هم شخص و هم شخص مورد انتقاد باید توجه داشته باشند که نقد را از ساحت نقد و اندیشه و کردار به صاحب اندیشه و کردار نکشانند. چون نقد یک اندیشه در جهت اصلاح و تکمیل آن است.

۴– ۶– لزوم بردباری و نقد پذیری

هیچ ضرورتی ندارد که در پاسخ نقدهای کینه توزانه مقابله به مثل کنیم. قرآن می فرماید:

((هرگز نیکی و بدی یکسان نیست. بدی را با نیکی دفع کن، ناگاه خواهی دید همان کس که میان تو دشمنی است گویی که دوستی صمیمی است.))

۴– ۷– پرهیز از بر چسب زدن

یکی از شیوه های خلاف اخلاق در مسئله نقد، بر چسب زدن به صاحبان اندیشه و یا به ناقدان است افراد به جای نقد اندیشه ها با انتسابهای غالبا نادرست افکار به افراد، فکر می کنند آن اندیشه را ابطال کرده اند و این صحیح نیست.

۴-۸ – آغاز کردن از خود

بی تردید، تاثیر اخلاقی گفتار و توصیه ای که خود فرد به آن عمل می کند به مراتب بیشتر از توصیه هایی است که در رفتار و در توصیه کننده خلاف آنها مشاهده می شود.

فصل پنجم

اخلاق معیشت

اخلاق معیشت

- اهمیت و جایگاه
- کار در سیره اولیای دین
- نقش نیت در ارزشمندی کار
- رابطه اخلاق و معیشت
- نقش کار د تربیت و بهداشت روانی
- کار و احساس شخصیت

۱– اهمیت و جایگاه

داشتن شغلی آبرومند نه تنها وسیله ای برای امرار معاش بلکه از عوامل بسیار مهم در احساس شخصیت، عزت، استقلال و اعتماد به نفس است.

تامین معاش به طور کلی و صرف نظر از اینکه در قالب چه شغلی باشد احکام اخلاقی مشترکی دارد.

۲– کار در سیره اولیای دین

همه پیامبران و امامان برای تامین مخارج زندگی کار می کردند هیچ یک از آنان علی رغم وجود افرادی که حاضر بودند با افتخار برای آنان و به جای آنان کار کنند و علی رغم داشتن منابع مالی لازم، خود را از کار و تلاش مستغنی نمی دیدند.

۳– نقش نیت در ارزشمندی کار

همه ارزشی که در اسلام برای کار ذکر شده است مبتنی بر داشتن نیت خوب است. اگر انگیزه کار، الهی باشد کار از ارزش اخلاقی برخوردار خواهد بود و الا ارزشی نخواهد داشت.

۴– رابطه اخلاق و معیشت

در روایات متعددی اخلاق نیکو به عنوان یکی از عوامل گشایش رزق و روزی، اخلاق بد به عنوان یکی از عوامل تنگدستی و فقر معرفی شده است.

۵– نقش کار در تربیت و بهداشت روانی

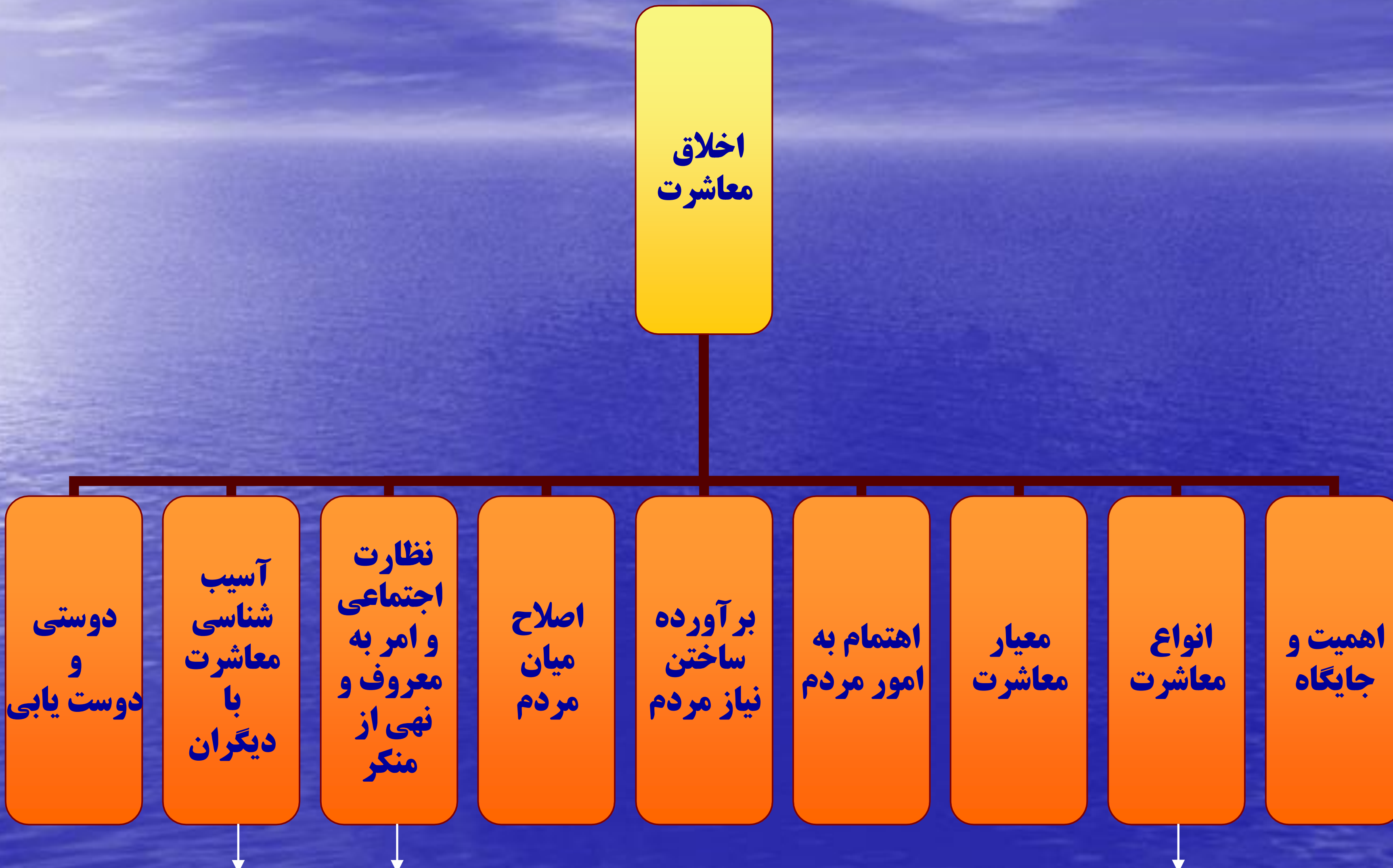
یکی از مهمترین علل ارتکاب گناه، بیکاری است. اشتغال افزون بر اینکه از انفجار انرژیهای متراکم جلوگیری می کنند، نیز می شود.

۶– کار و احساس شخصیت

درخواست کمک های مالی از مردم و سربار دیگران بودن به دلیل آفات اخلاقی و اجتماعی و فرهنگی فراوانی که دارد مورد مذمت و نکوهش اسلام و اولیای اسلام قرار گرفته است.

فصل ششم

اخلاق معاشرت

اخلاق معاشرت
اهمیت و جایگاه
انواع معاشرت
معیار معاشرت
اهتمام به امور مردم
برآورده ساختن نیاز مردم
اصلاح میان مردم
نظارت اجتماعی و امر به معروف و نهی از منکر
آسیب شناسی معاشرت با دیگران
دوستی و دوست یابی

ادامه
انواع معاشرت
نظارت اجتماعی و امر به معروف و نهی از منکر
آسیب شناسی معاشرت با دیگران
آیِینی
معاشرتهای انسانی
شهروندی
دوستانه
خانوادگی
وظیفه های عمومی
شرایط امر و نهی
مراتب امر و نهی
راههای اجرایی امر و نهی
دخلت در امور خصوصی مردم
شایعه پراکنی
سوء استفاده از دیگران

۱– اهمیت و جایگاه

معاشرت و ارتباط سازنده با دیگران یکی از مهمترین نیازهای روحی و روانی آدمیان است. بسیاری از فضایل و رذائل در ظرف معاشرت ظهور پیدا می کند. تعلیم و تعلم و استفاده از تجارب دیگران و تهذیب نفس جز با معاشرت با مردم حاصل نمی شود.

۲– انواع معاشرت

۲–۱– معاشرتهای انسانی

منظور برخوردهایی است که با دیگران به عنوان یک انسان داریم. هر کسی به عنوان عضوی از خانواده انسانی در قبال سایر انسانها وظایف اخلاقی خاصی بر عهده دارد.

۲–۲– معاشرت های آیینی

یعنی معاشرتها و روابطی که هر فردی با سایر افراد هم کیش خود دارد. ما بعنوان یک مسلمان در برابر مسلمانان دیگر وظایفی بر عهده داریم که بعضا فراتر از وظایفی است که در قبال انسانیت بر عهده داریم.

۲–۳– معاشرتهای شهروندی

هر کدام از ما به عنوان یک شهروند با سایر شهروندان دارای روابط و مسئولیت های خاصی هستیم که با غیر شهروندان چنان روابطی نداریم این مسئولیت ها در مواردی فراتر از مسئولیت هایی است که در قبال همنوعان و هم کیشان خود داریم.

۲–۴– معاشرتهای دوستانه

ما نسبت به افراد خاصی که روابط صمیمانه تری داریم وظایف اخلاقی خاصی بر عهده داریم لذا مورد تاکید شدید اسلام است چون دوستان تاثیر فوق العاده ای برای شخصیت انسان دارد.

۲–۵– معاشرتهای خانوادگی

ما نسبت به پدر و مادر و برادر و خواهر، عمه و عمو، دایی، خاله، پدربزرگ و مادر بزرگ و پس از ازدواج با خانواده همسر و فرزندان مسئولیتهایی داریم مثل احترام به والدین و صله رحم که در اسلام به شدت مورد تاکید است.

۳– معیار معاشرت

هر چه برای خود می پسندی برای دیگران هم بپسند. این قانون، معیارهای کلی و عام برای اخلاق اجتماعی و نحوه معاشرت با دیگران به حساب می آید چون همه انسانها دارای توقعات متقابل انسانی از یکدیگر هستند.

۴– اهتمام به امور مردم

توصیه اکید اسلام این است که هر مسلمانی همواره باید دغدغه سایر انسانها را داشته نسبت به هدایت و ارشاد آنان احساس مسئولیت کند و این مختص به هم کیشان و هم مسلکان اوست.

۵– برآورده ساختن نیاز مردم

یکی از وظایف اخلاقی ما بر آورده ساختن نیازهای برادران دینی خود است حتی اگر کسی نمی تواند نیاز مسلمانی را برآورده سازد ولی می تواند از اعتبار و آبروی خود در این جهت مایه بگذارد اخلاقا موظف است این کار را انجام دهد.

۶– اصلاح میان مردم

یکی از مهمترین اخلاقیات اجتماعی اصلاح میان مردم است و پاداش آن در اسلام از نماز و روزه و صدقه دادن بالاتر دانسته شده است.

۷– نظارت اجتماعی: امر به معروف و نهی از منکر

یکی از بهترین جلوه های اخلاق اجتماعی در اسلام، امر به معروف و نهی از منکر است مسلمان باید بکوشد تا خوبیها را در سطح جامعه و جهان گسترش دهد و زشتیها را در جایی که می بیند بردارد.

۷–۱–وظیفه ای عمومی

امر به معروف و نهی از منکر وظیفه ای است که از هر جهت عمومیت و اطلاق دارد. یعنی برای همه افراد و برای همه زمانها و نسبت به همه افراد و برای همه زمانها و نسبت به همه افراد قابل اجراست و همه مسائل شرعی، اجتماعی، سیاسی، اخلاقی و فرهنگی را شامل می شود.

۷–۲– شرایط امر به معروف و نهی از منکر

یکی از مهمترین شرایط امر به معروف و نهی از منکر شناخت معروف و منکر است.

دوم احتمال تاثیر است.

سوم اصرار بر انجام منکرات و نادیده گرفتن معروفهاست.

۷–۳– مراتب امر به معروف و نهی از منکر

برای امر به معروف و نهی از منکر سه مرتبه ذکر شده است.

مرتبه قلبی یعنی در درون از منکر متنفر و معروف را دوست بدارد.

مرتبه زبانی: ناخشنودی خود را به زبان آورد.

مرتبه عملی: عملا وارد میدان شویم.

۷–۴– راههای اجرای امر به معروف و نهی از منکر

راههای عملی به دو صورت قابل اعمال هستند: مثبت و منفی

مثبت: در مقابل منکر با جدیت ایستادگی کنیم ابتدا با نرمی و در صورت پاسخ ندادن با تندی

منفی: در صورت تاثیر نداشتن روش مثبت، قطع رابطه می کنیم.

۸- آسیب شناسی معاشرت با دیگران

۸-۱- دخالت در امور خصوصی

فریضه امر به معروف و نهی از منکر مربوط به حیات اجتماعی است و نه زندگی خصوصی و فردی. تجاوز به حریم خصوصی، خود منکر است و اسلام اجازه این کار را نداده بلکه توصیه به پرده پوشی کرده است.

۸–۲– شایعه پراکنی

شایعه پراکنی از مصادیق دروغ است بنابراین باید پیش از نقل هر خبری در درستی آن تحقیق کنیم و پس از اطمینان آن را نقل کنیم.

۸–۳– سوء استفاده از دیگران

هرگز نباید معاشرت با دیگران را پلی برای رسیدن به مطامع و خواسته های خود قرار دهیم.

۹– دوستی و دوست یابی

معاشرت دوستانه در اخلاق، رفتار و نگرش انسان تاثیری سحرآمیز دارد و هرگز نباید با این تصور که من تحت تاثیر بدی دیگران واقع نمی شوم با انسانهای بد معاشرت داشت.

۹–۱– ویژگیهای دوست

امام صادق (ع): دوستی دارای شرایط است:

۱- ظاهر و باطن دوست یکسان باشد

۲- زینت دوستش را زینت خود و ننگ او را ننگ خود بداند.

۳- ثروت و قدرت رفتار او را تغییر ندهد.

۴- چیزی را از دوستش دریغ نورزد.

۵- در سختیها دوست خود را رها نکند.

۹–۲– اعتدال در دوستی

نکته مهم در باب روابط میان دوستان توجه به آن لازم است حد نگه داشتن در دوستی است. پس نباید همه اسرار خود را برای دوستان و حتی دوستان بسیار نزدیک فاش کرد و همچنین است.

۹–۳– با که دوستی ورزیم

امام سجاد (ع) به پسرش امام باقر (ع) می فرماید : ((با ۵ گروه دوستی نداشته باش

۱- دروغگو

۲- فاسق

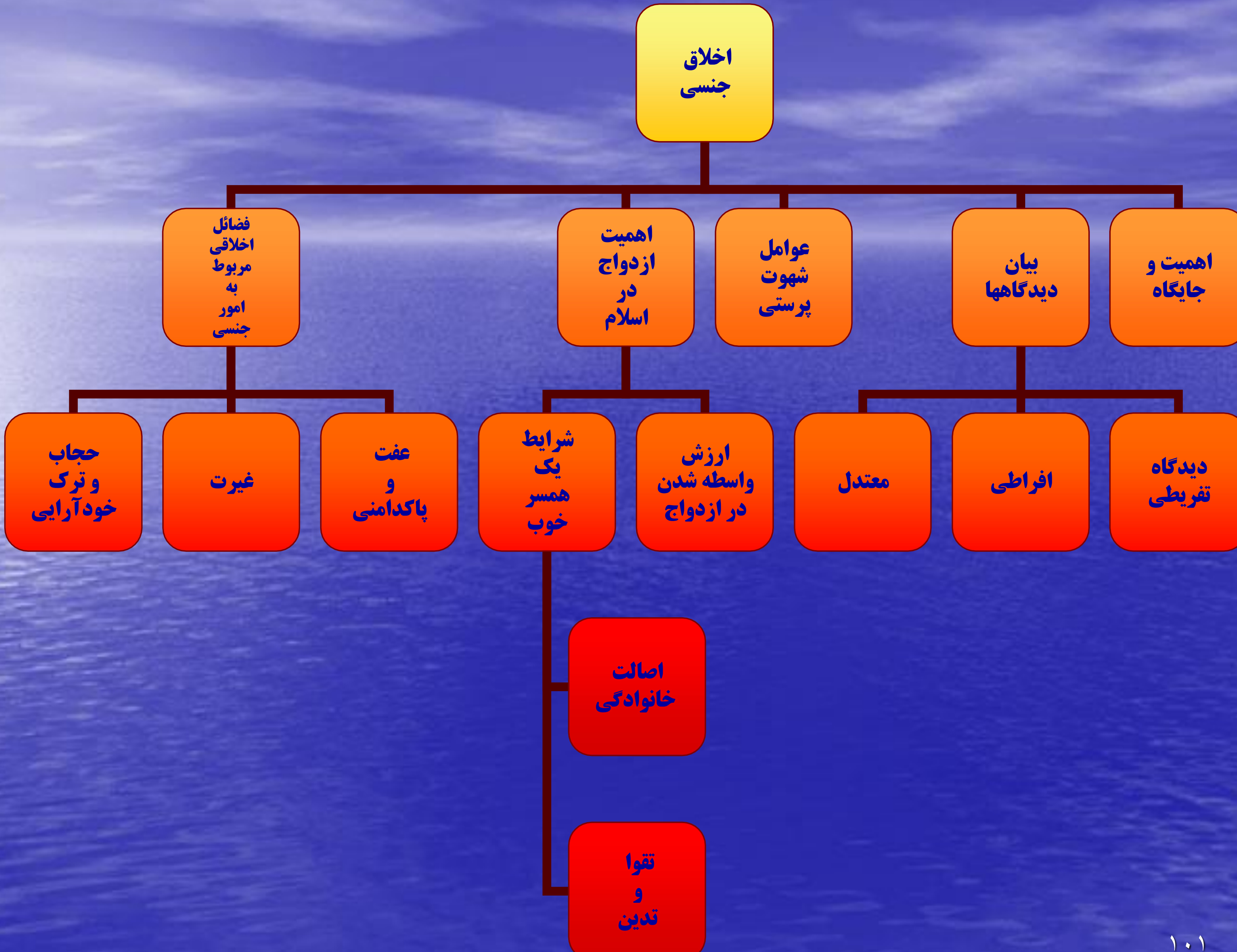
۳- بخیل

۴- احمق

۵- کسیکه رابطه اش را با خویشان خود قطع کرده است.))

فصل هفتم

اخلاق جنسی

اخلاق جنسی
اهمیت و جایگاه
بیان دیدگاهها
عوامل شهوت پرستی
اهمیت ازدواج در اسلام
فضائل اخلاقی مربوط به امور جنسی
دیدگاه تفریطی
افراطی
معتدل
ارزش واسطه شدن در ازدواج
شرایط یک همسر خوب
عفت و پاکدامنی
غیرت
حجاب و ترک خودآرایی
اصالت خانوادگی
تقوا و تدین

۱– اهمیت و جایگاه

میل جنسی سر منشاء بسیاری از تحولات تاریخی، اجتماعی بوده است. بنابراین اخلاق جنسی از مهمترین مباحث اخلاقی در طول روزگاران گذشته و اکنون به شمار می رود.

۲– بیان دیدگاهها

درباره غریزه جنسی دیدگاههای متنوعی مطرح شده:
تفریط، افراط، معتدل

۲-۱- دیدگاههای تفریطی همواره غریزه جنسی را ذاتا زشت و شیطانی دانسته اند از جمله این گروهها،
برهمنان آیین بودا، آیین جین، رهبران مسیحی و برخی از صوفیان عالم اسلام هستند.

۲-۲- دیدگاه افراطی

طراح اصلی این دیدگاه فروید است و ریشه همه مشکلات اخلاقی و ناهنجاریهای اجتماعی را در سرکوبی غریزه جنسی می دانست. پیروان این دیدگاه می گویند:

محدودیتها را بردارید تا ریشه مردم آزاری کنده شود عفت را بردارید تا دلها آرام گیرد، آزادی اعلام کنید تا بیماریهای روانی رخت بربندد.

نقد اول از دیدگاه افراطی

اولا این ادعا که ریشه بیماریهای روحی بشر ایجاد محدودیت های جنسی است ادعایی بی دلیل است.

ثانیا آزادی در ارضای غریزه جنسی نه تنها موجب وصول به سعادت و نجات از بیماریهای روانی نخواهد شد بلکه آشفتگیهای روانی شدید تری در پی خواهد داشت.

نقد دوم:

در پاسخ این استدلال که به تجربه ثابت شده انسان به چیزی که منع شود حریص تر می شود می گوییم

۱- پذیرش این اصل مستلزم آن است که بسیاری از قوانین و مقررات اجتماعی از جمله مقررات راهنمایی و رانندگی که محدودیتهایی را برای رفت و آمد وضع می کنند برچیده شوند زیرا حرص آورند.

۲- در همان جوامعی که آزادی جنسی وجود دارد هر چند ممکن است فرد ارضا شده و تحت فشار روحی قرار نداشته باشد اما نباید از روحیه تنوع طلبی بشر غافل بود چون این روحیه باعث می شود انحرافات، ناهنجاریهای جنسی روز به روز افزایش یابد.

شهید مطهری:

اگر انسان در غریزه جنسی یا قدرت طلبی یا پول پرستی مانند حیوانات ظرفیت محدود و پایان پذیری می داشت هرگز نیازی به مقررات سیاسی و اقتصادی و جنسی پیدا نمی کرد. پس چاره ای نیست جز مقررات محدود کننده یا تقوای جنسی.

نقد سوم:

در پاسخ ایجاد محدودیت در برابر ارضای غرایز از جمله غریزه جنسی خلاف هدف آفرینش است باید گفت:

اولا پذیرش این استدلال به معنای هرج و مرج کامل اجتماعی و اخلاقی است. بنابراین هر کس به دستور طبیعت خود هر کاری بکند خود را اقناع کرده و نباید مورد توبیخ یا تشویق قرارگیرد.

ثانیا غریزه انسان منحصر در غریزه جنسی نیست بلکه انسان دارای امیال متعددی است ضمن اینکه آزادی مطلق دادن به همه آنها امکان ندارد.

پس باید آنها را تعدیل کرد و با ایجاد قیود برای هر کدام همه آنها را به گونه ای ارضا کرد.

۲–۳–دیدگاه معتدل

غریزه جنسی از دیدگاه اسلام یکی از بزرگترین نعمتهای الهی و حکیمانه ترین وسیله ای است که تداوم زندگی بشر و بقای نوع انسانی را تضمین می کند. اسلام نه تنها میان معنویت و بهره مندی از لذات جنسی منافاتی نمی بیند بلکه بهره مندی مشروع از این قضیه را شرط تکامل انسان می داند.

در نفی رهبانیت و مبارزه با غریزه جنسی در اسلام پیامبر (ص) می فرماید:

لا رهبانیه فی الاسلام

رهبانیت در بین بعضی از زنان و مردان صدر اسلام رسوخ کرده بود که پیامبر و امامان با آن به مبارزه برخاستند.

از طرف دیگر اسلام با دیدگاه افراطی و افسارگسیختگی در مسئله جنسی به شدت مخالفت کرده و اصولا در اسلام شهوت پرستی اعم از شهوت جنسی، شهوت مقام و شهوت شکم امری مذموم و منفور است.

رواياتی در زمينه بی بند و باری در مسئله جنسی:

کسيکه شهوتش بر او غالب شود، عقلش به او پشت می کند.

پيروی از خواهشهای نفسانی، نتيجه ای جز هلاکت و نابودی نفس انسانی در پی ندارد.

ترک شهوت ها برترين عبادت و زيباترين عادت است.

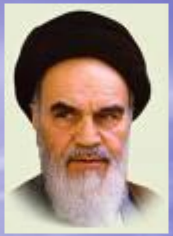
امام خمینی (ره):

بدانکه قوه شهوت از قوای شریفه ای است که حق تعالی به حیوان و انسان مرحمت فرمود برای حفظ شخص و بقای آن در عالم طبیعت و برای ابقاء نوع و حفظ آن ... پس سعادت ابدی انسان مرهون منت این قوه شریفه است...

امام خمینی در ادامه می فرماید:

و این قوه در وقتی کفیل این سعادات شخصیه و نوعیه است که از حدود اعتدال تخطی و تجاوز نکند و از تحت موازین عقلیه و الهیه خارج نشود چون در غیر این صورت خود مایه شقاوت و بدبختی است.

سخنی دیگر از امام خمینی:

بدانکه وهم و غضب و شهوت ممکن است از جنود رحمانی باشند و موجب سعادت و خوشبختی انسان گردند اگر آنها را تسلیم عقل سلیم و انبیاء عظیم الشان نمایی و اگر آنها را از جنود شیطانی باشند ممکن است با اطلاق عنان حکومت دهی.

۳– عوامل شهوت پرستی و شهوت رانی

با توجه به روایات گفته شده می توان مهمترین عوامل شهوت پرستی را در امور ذیل خلاصه کرد:

الف- ضعف در خداشناسی و سستی در ایمان به خدا و پیامبر و عدم رعایت دستورات دینی.

ب- ضعف در خود شناسی و نداشتن درکی درست از خویشتن و فرو کاستن ارزش انسانی خود تا سر حد حیوانات کسی که دنبال شهوت رانی باشد تصور درستی از وجود انسانی و فلسفه آفرینش خویشتن ندارند.

ج- ضعف در شناخت حقایق امور و عدم شناخت پیامدهای ناگوار دنیوی و اخروی شهوت پرستی و شهوت رانی.

مشکلات عصبی و بهداشتی و ناامنی های اجتماعی و جنسی فراوانی که دامن گیر بشریت شده است همین شهوت رانی عده ای از انسان نمایان است.

۴– اهمیت ازدواج در اسلام

از دیدگاه اسلام تنها راه مشروع و مقبول ارضای غریزه جنسی ازدواج است.

ازدواج نقش ترتیبی فوق العاده ای برای انسان چه دختران چه پسران دارد. ازدواج نخستین گام برای رهایی از خودپرستی و خود دوستی به سوی غیر دوستی است.

تنها در سایه ازدواج است که بخشی از شخصیت انسان شکل می گیرد. بنابراین ازدواج در اسلام یک امر مقدس و یک عبادت بی نظیر و در برخی موارد یک واجب شرعی به حساب آمده است.

برخی روایات در زمینه ازدواج

ازدواج به عنوان محبوب ترین و عزیزترین پایه اسلام در نزد خداوند معرفی شده است

دو رکعت نماز شخصی که ازدواج کرده برتر از هفتاد رکعت نماز انسان عزب ارزیابی شده است.

ترک ازدواج ملازم با برادری شیطان دانسته شده است.

در روایات متعددی این حقیقت بیان شده است که اگر کسی به خاطر ترس از فقر و مشکلات اقتصادی از ازدواج خودداری کند در حقیقت نسبت به خداوند بد گمان است.

بلکه یکی از راههای نجات از فقر و بهره مندی از رفاه مادی ازدواج معرفی شده است.

۴–۱–ارزش واسطه ازدواج شدن

از آیه وانکحوا الایامی... استفاده می شود که یکی از وظایف اجتماعی مسلمانان این است که وسایل ازدواج جوانان را فراهم سازند.

امام علی (ع): کسیکه وسایل ازدواج را برای شخصی فراهم کند در روز قیامت مورد توجه خاص خداوند قرار می گیرد.

۴–۲– شرایط یک همسر خوب

ازدواج یک مسئولیت بزرگ الهی و انسانی و اجتماعی است، ما در برابر نسلهای آینده و اجتماع خود مسئولیم بنابراین باید به شدت مراقب بود که چه کسی را به عنوان شریک زندگی خود انتخاب کنیم.

الف- اصالت خانوادگی

جوانان باید بدانند دختران و پسرانی که از یک خانواده اصیل برخوردار نیستند چندان قابل اعتماد نیستند.

اصالت خانوادگی یعنی از خانواده ای متقی و پارسا بودن.

پیامبر اکرم به شدت از ازدواج با دختران زیبایی که شرافت خانوادگی ندارند بر حذر داشته.

ب– تقوا و قوانین

دختران و پسران جوان بدانند کسیکه در برابر خدای جهان کرنش نکرده و به دستورات او بی اعتنایی نمود برای همسرش نیز ارزشی قائل نخواهد شد. پس باید به معیار تقوا و تدین در ازدواج نه به زیباییهای ظاهری و ثروت و قدرت و امثال آن.

PDF.tarikhema.org

مردی به محضر امام حسن (ع) آمد و عرض کرد: دختری دارم و زمان ازدواجش فرا رسیده است به چه کسی او را بدهم . امام حسن (ع) فرمود: کسیکه تقوای الهی دارد. زیرا اگر او را دوست داشته باشد عزیزش میدارد و اگر او را خوش ندارد به او ظلم نخواهد کرد.

۵- فضایل اخلاقی مربوط به امور جنسی

۵-۱- عفت و پاکدامنی

عفت عبادت است از تسلیم و انقیاد شهوت در برابر عقل.

عفیف به کسی گفته می شود که در حد اعتدال و در چارچوب عقل و شرع از شهوت بهره ببرد و به وادی افراط و تفریط کشیده نشود.

عفت جنسی یعنی کنترل کردن غریزه جنسی و محدود نمودن آن در چارچوب عقل و شرع

پاکدامنی و عفت به ویژه در دوران جوانی، موجبات بهره مندی از موهبتهای ویژه الهی را به دنبال خود دارد.

حضرت علی (ع): عفت رأس هر چیزی است.

در مقابل بی عفتی یکی از عوامل مهم هلاکت دنیوی و اخروی انسان است.

در طول تاریخ نمونه های فراوانی را می توان ذکر کرد که همین مسئله موجب نابودی آنان و خواری دنیوی و اخروی شان شده است.

به راستی لذتی که دردهای جاودان و طاقت فرسای اخروی را به دنبال خود می آورد چه ارزشی دارد؟

۵–۲– غیرت

غیرت اصطلاحا به معنای کوشش در محافظت از چیزهایی است که محافظت از آنها لازم است این صفت از شریفترین فضایل اخلاقی است.

البته غیرت فقط در مسائل جنسی نیست بلکه در مسائل دینی و تربیت فرزندان و مسائل مالی و امثال آن نیز جریان دارد.

غیرت از لوازم شجاعت است. انسان فطرتا به گونه ای آفریده شده است که از امور مورد احترامش مانند مقام، زن، فرزند، ثروت و امثال آن دفاع می کند البته این دفاع گاهی پسندیده و گاهی مذموم است.

غیرت جنسی نوعی پاسبانی است که آفرینش برای مشخص بودن و مختلط نشدن نسلها در وجود بشر نهاده است. غیرت که از فضایل اخلاقی است. اگر از حدش تجاوز کند تبدیل به رذیله اخلاقی خواهد شد.

۵–۳–حجاب و ترک خود آرایی در انظار عمومی

یکی دیگر از فضایل اخلاقی در عرصه اخلاق جنسی مسئله حجاب و پوشش زنان است البته این مسئله اختصاصی به زنان نداشته و شامل مردان نیز می شود.

اما نوع پوشش زنان به دلیل ساختار خاص جسمانی شان مورد تاکید بیشتر قرار گرفته است.

اسلام با تشریع حکم حجاب خواسته است که:

اولا: به بهداشت روانی زنان و مردان کمک کند اگر میان زن و مرد حریمی وجود نداشته باشد آرامش و امنیت از زنان گرفته می شود.

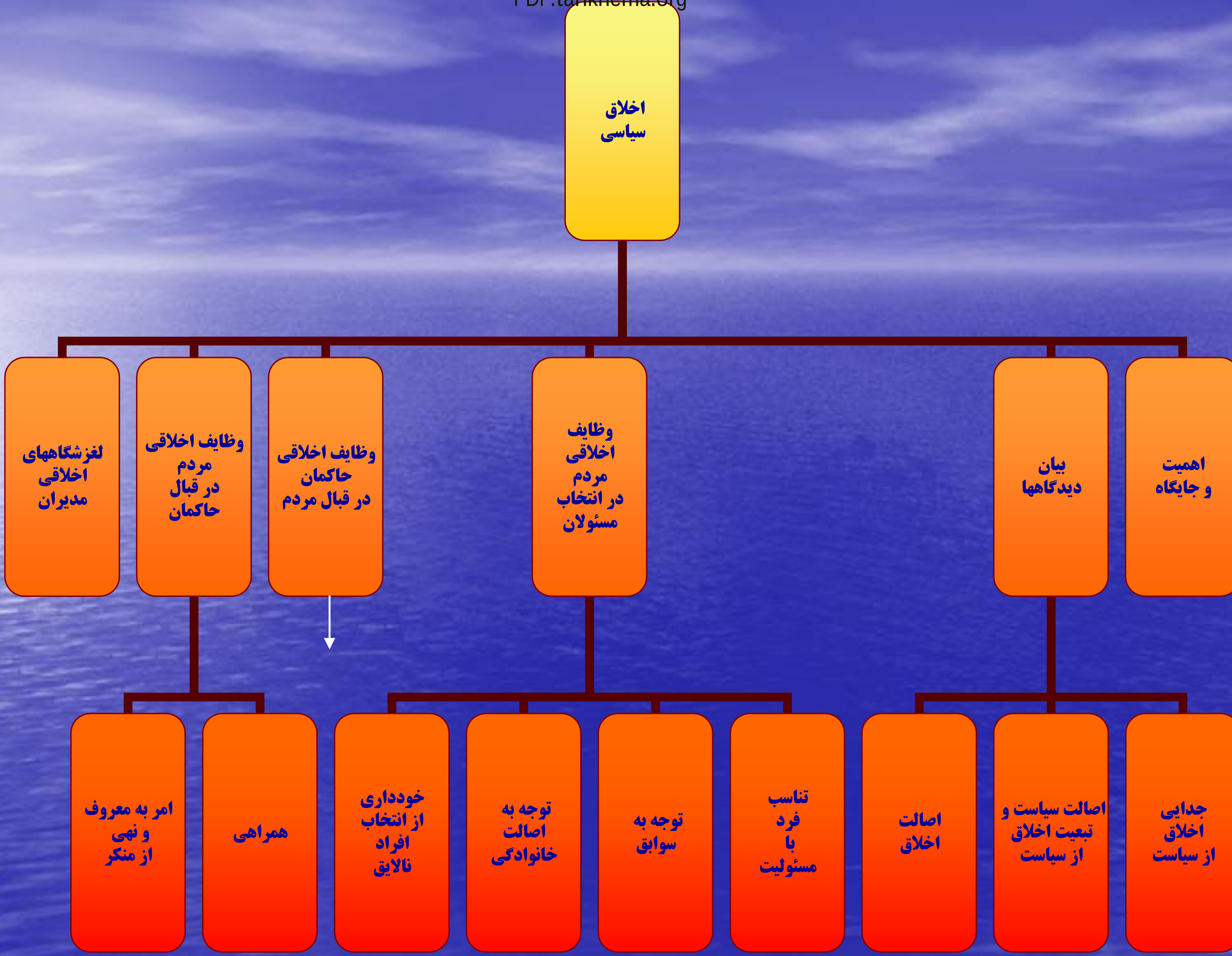
ثانیا: شخصیت زن را تامین کرده و او را از یک شخصیت ابزاری به شخصیتی مستقل تبدیل نماید.

ثالثا: روابط خانوادگی را تحکیم کرده و از فروپاشی نظام خانواده جلوگیری نماید. بدون تردید آزادی جنسی و بی حجابی زنان در جامعه موجب سست شدن پایه های روابط خانوادگی خواهد شد.

رابعا: حریم اجتماع را از بی عفتی و آلودگیهای جنسی نگه دارد. اگر حریم اجتماع از نگاهها و روابط آلوده جنسی حفظ شود. در آن صورت بهتر می تواند به هدف خود نایل آید. بی حجابی موجب می شود محیط اجتماع به محیطی برای ارضای خواسته های جنسی تبدیل شود.

فصل هشتم

اخلاق سیاست (اخلاق زمامداری)

اخلاق سیاسی
اهمیت و جایگاه
بیان دیدگاهها
وظایف اخلاقی مردم در انتخاب مسئولان
وظایف اخلاقی حاکمان در قبال مردم
وظایف اخلاقی مردم در قبال حاکمان
لغزشگاههای اخلاقی مدیران
جدایی اخلاق از سیاست
اصالت سیاست و تبعیت اخلاق از سیاست
اصالت اخلاق
تناسب فرد با مسئولیت
توجه به سوابق
توجه به اصالت خانوادگی
خودداری از انتخاب افراد نالایق
همراهی
امر به معروف و نهی از منکر

وظایف اخلاقی حاکمان در قبال مردم

- محبت و مدارا
- برخورد صادقانه
- فاصله نگرفتن از مردم
- رعایت عدالت
- ساده زیستی
- آموزشهای دینی

۱– جایگاه و اهمیت

یکی از مهمترین ابعاد زندگی هر انسانی، زندگی سیاسی اوست. سیاست جزء لاینفک زندگی هر شخصی است چون بخواهیم یا نخواهیم درگیر مسائل سیاسی هستیم و در بسیاری از مواقع رفتارهای سیاسی انجام می دهیم.

یکی از بزرگترین دغدغه های اندیشمندان اخلاقی و سیاسی در طول تاریخ حل رابطه سیاست و اخلاق بوده است و اندیشمندان کوشیده اند تا به این پرسش ها پاسخ دهن که اخلاق در سیاست چه نقش و جایگاهی دارد؟ آیا قلمرو اخلاق منفک از قلمرو سیاست است؟

۲– بیان دیدگاهها

درباره رابطه اخلاق و سیاست نظرات متعددی از سوی اندیشمندان مطرح شده ما در اینجا سه نظریه مهم را مورد بررسی قرار می دهیم:

نظریه جدایی اخلاق از سیاست،

نظریه اصالت اخلاق و تبعیت سیاست از اخلاق،

نظریه اصالت سیاست و تبعیت اخلاق از سیاست

۲–۱–نظریه جدایی اخلاق از سیاست

برخی بر این باورند که قلمرو اخلاق کاملا مجزای از قلمرو سیاست است. یک رفتار از نظر اخلاقی می تواند خوب باشد ولی همان رفتار ممکن است از نگاه سیاسی هیچ ارزشی نداشته باشد. بنابراین سیاست امری غیر اخلاقی است.(نه ضد اخلاقی) ماکیا ولی نماینده این نظریه است.

برخی تعبیر دیگری از نظریه جدایی اخلاق از سیاست را دارند.

آنها به دو نوع سیستم اخلاقی قائل شده اند: اخلاق فردی و اخلاق سیاسی و اجتماعی که هر کدام دارای اصول و قواعد خاص خود هستند حتی ممکن است در مواردی اصولی کاملا متضاد داشته باشند.

افلاطون معتقد بود:

هیچ فردی اخلاقا مجاز به دروغگویی نیست. اما حاکمان و سیاستمداران در مواردی که مصلحت شهر و کشور اقتضا کند اخلاقا حق دارند دروغ بگویند و همینطور است فریب کاری

نقد و بررسی

این نظریه با هر دو تقریر آن، ناشی از عدم درک درست اخلاق و احکام اخلاقی است.

هرگز نمی توان اخلاق را که مربوط به افعال اختیاری انسان است منحصر به قلمرو رفتارهای فردی کرده و افعال اجتماعی و سیاسی را از تحت آن خارج کرد.

در مورد حد امکان تقریر دوم باید گفت اخلاق فردی و سیاسی هیچ تفاوتی با یکدیگر ندارند به عنوان مثال وقتی گفته می شود دروغگویی بد است یا راست گویی خوب، هر چند دارای ظاهری مطلق می باشند اما در حقیقت مقید به شرایطی هستند اعم از اینکه در حوزه اخلاق فردی باشد یا اجتماعی

به طور کلی ملاک ارزشی افعال اختیاری مصلحت عمومی فرد و جامعه است. مصلحت یعنی هر چیزی که موجب کمال و صلاح واقعی انسان است. راستگویی از آن جهت که آدمی را به سعادت رساند.و مصلحت واقعی او و جامعه را تحقق می بخشد خوب است.

حال اگر در جایی کارکرد مصلحانه خود را از دست بدهد، دیگر نمی تواند موضوعی برای محمول خوب قرار بگیرد. پس هر جا که مصلحت اجتماعی باشد آن حکم اخلاقی نیز هست. گر چه از طریق دروغگویی باشد و هر کاری موجب مفسده اجتماعی شود بد است گر چه راستگویی باشد.

PDF.tarikhema.org

نظریه اصالت سیاست و تبعیت اخلاق از سیاست

بر اساس این نظریه همه رفتارهای اخلاقی (فردی و اجتماعی) همچون هنر، ادبیات، علم، و ... تحت سیطره سیاست است. هر کاری که در خدمت تامین منافع سیاسی باشد ارزشمند است و الا کاری ناپسند است.

لنین از طرفدارن این نظریه است.

نقد و بررسی

نخستین اشکال این نظریه پذیرش نسبیت گرایی است. و اشکال دیگر این است که معنای واقعی سیاست را به درستی درک نکرده اند. آنان سیاست را در خدمت منافع و امیال خود گرفته اند.

همین نگرش یکی از مهمترین عوامل فروپاشی نظامهای سوسیالیستی دانسته شده است. یکی از نویسندگان ضمن بررسی علل فروپاشی این نوع نظام ها ریشه این فروپاشی را در پوسیدن کامل اخلاق معنوی دانسته است.

۲–۳– نظریهٔ اصالت اخلاق و تبعیت سیاست از اخلاق

نظریهٔ مقبول و معقول در باب رابطهٔ اخلاق و سیاست این است که اصالت با اخلاق است و ارزشهای سیاسی تابع اخلاق است. معیارهای اخلاقی که همه جا و برای همهٔ افراد اعم از زمامداران و شهروندان یکسان است.

الگوی علمی و عملی این دیدگاه در جهان اسلام و بلکه در تاریخ بشریت کسی نیست جز علی (ع)، او در گفتار و کردار ثابت بود که هرگز نباید اخلاق را فدای سیاست کرد.

بر اساس دیدگاه علی (ع) هیچکس مجاز نیست برای حفظ قدرت خود و لو آنکه حق باشد مرتکب کارهای خلاف شرع شود.

۳– وظایف اخلاقی مردم در انتخاب مسئولان

۳–۱– رعایت تناسب میان فرد و مسئولیت مورد نظر

یکی از مسائلی که باید در انتخاب افراد برای پستهای مختلف توجه کرد مسئلۀ تناسب ویژگیها و تخصصهای آنان با پست مورد نظر است در این صورت مسئولان موفقی خواهند شد و الا موفق نخواهند شد.

۳–۲– توجه به سوابق کاری (تجربه)

به هر اندازه ای که یک فرد از تجربهٔ بیشتری برخوردار باشد، به همان اندازه بهتر می تواند زیر مجموعهٔ خود را کنترل و هدایت کرد.

در کلام علی (ع) تجربه کنار پاکی ذکر شده است زیرا افراد باتجربه ناپاک به مراتب خطرناک تر از دیگران خواهند بود.

۳–۳– توجه به اصالت خانوادگی

یکی دیگر از ملاکهای انتخاب مسئولان توجه به اصالت خانوادگی افراد است. افرادی که از خانوادهٔ ناصالح باشند به ندرت اتفاق می افتد که خود به صلاح گرایش یابند از طرف دیگر به صرف اصالت خانوادگی نمی توان به یک فرد اعتماد کرد.

۳–۴– توجه به سوابق دینی و اخلاقی

کسی که به دین و موازین دینی و ضوابط اخلاقی پایبند نباشد نه می تواند به درستی به مردم خدمت کند و نه می تواند احکام دینی را در جامعه پیاده کند و نه می تواند گامی در جهت توسعه اخلاقی بردارد.

کسیکه در برابر خداوند خود را مسئول نداند یقیناً هرگز خود را در برابر مردم مسئول نخواهد دانست و کسیکه همواره خداوند را حاضر و ناظر بداند هرگز به خود اجازهٔ ظلم و خیانت و امثال آن را نخواهد داشت.

۳–۵– خودداری از انتخاب افراد نالایق

یکی از مهمترین وظایف اخلاقی مردم در انتخاب مسئولان این است که به منظور ادای امانت الهی بکوشند تا داناترین و باتقواترین و کارآمدترین افراد را انتخاب کنند.

از طرف دیگر کسانی هم که خود را در معرض انتخاب مردم و تصدی یک پست و مقام حکومتی قرار می دهند باید بدانند که آنان نیز اگر بهتر از خود را برای چنان مسئولیتهایی سراغ دارند به نفع آنان کنار بروند و الا مشمول خیانت در امانت الهی شده اند.

۳–۶– مشورت و رایزنی

عاقلانه ترین راه برای شناخت وزیران و مسئولان لایق این است که با صاحب نظران و آگاهان مشورت کنند.

مشورت با دیگران هر چند صد در صد حقیقت و واقعیت را به ما نشان ندهد، امّا اولاً ضریب خطا را کاهش می دهد و ثانیاً معذور خواهیم بود.

۴– وظایف اخلاقی حاکمان در قبال مردم
۴–۱– محبت و مدارا

ماکیادولی دربارهٔ نوع رابطهٔ با مردم می گوید:

((بدلیل اینکه نمی توانند هم دوستمان بدارند و هم از ما بترسند اگر قرار باشد یکی را برگزینیم باید گفت همان به که بیشتر بترسند تا دوست بدارند...

در مقابل، در نظام اسلامی، این رابطه بر عکس است حاکمان باید به مردم به عنوان ولی نعمت خود نگاه کنند و در نظام جمهوری اسلامی محبت به مردم یک وظیفۀ دینی است. در آیه ای خداوند رمز موفقیت پیامبر را محبت به مردم می داند.

البته باید توجه داشت که همۀ مردمان از نظر درک اجتماعی و انسانی یکسان نیستند. بسیاری از آنان ممکن است ضوابط اخلاقی را در برخورد با حاکمان یا مسائل اجتماعی مراعات نکنند. اما اخلاق اسلامی اقتضاء می کند که حتی الامکان با بردباری از کنار چنین مسائلی بگذرند.

گفتنی است هر چند رفق و مدارا یکی از اصول اخلاقی مهم در سیاست است. اما اگر افرادی بخواهند سوء استفاده کنند باید با واکنش شدید مسئولان مواجه شوند. ضمناً مدارا نباید هرگز به ارتکاب معصیت خداوند منجر شود.

۲–۴– برخورد صادقانه با مردم

حاکمان باید برخوردی صادقانه با مردم داشته باشند،مشکلات و موانع را با آنان در میان بگذارند، ناتوانیها و کوتاهیهای خود را صادقانه بپذیرند و اگر برای کم کاریها و سستیهای خود دلیل یا توجیهی دارند آن را با مردم بازگو کنند.

۴–۳– فاصله نگرفتن از مردم

بهترین راه ارتباطی حاکمان و مدیران با مردم، دیدار حضوری و چهره به چهره است. دیدارهایی که هر کسی بتواند خواستهٔ خود را به خوبی و بدون هیچ ترس و واهمه ای بیان کند.

تجربه نشان داده است که نزدیکان و مقربان حاکمان معمولاً می کوشند تا اوضاع جامعه را برای شخص حاکم به گونه ای وانمود کنند که خوشایند او باشد نتیجهٔ این امر ناآگاهی حاکم از وضعیت واقعی جامعه و مردم است و نهایتاً فروپاشی نظام.

۴-۴- رعایت عدالت

عدالت ورزی از مهمترین وظایف اخلاقی حاکمان است.

عدالت ورزی در همهٔ شئون حکومت حتی در توزیع امکانات و فرصتها. اجرای عدالت نه تنها از وظایف اخلاقی حاکمان است بلکه از راههای نفوذ در دل و جان مردم نیز به شمار می رود.

۴–۵– ساده زیستی

امام علی (ع) در نامه ای به عثمان بن حنیف انصاری والی بصره که در مهمانی ای شرکت کرده بود که نیازمندان در آن جایی نداشتند. می فرماید:

((ای عثمان گمان نمی کردم که تو در چنین مهمانی ای شرکت کنی.))

امام خمینی (ره) در پیامی به مناسبت گشایش دومین دورۀ مجلس شورای اسلامی به نمایندگان توصیه می کند که:

اگر بخواهید بی هراس در مقابل باطل بایستید و از حق دفاع کنید و شیاطین در روح شما اثر نگذارد خود را به ساده زیستن عادت دهید...

۴–۶– آموزشهای دینی

امام علی (ع) می فرماید: یکی از حقوق مردم بر امام و حاکم اسلامی حق تعلیم و تربیت دینی آنان است.

و در جایی می فرماید: امام و حاکم اسلامی موظف است معارف اسلامی را به افراد تحت حکومتش آموزش دهد.

۵- وظایف مردم در قبال حاکمان
۵-۱- همراهی

حاکمان زمانی می توانند به اهداف خود اعم از اهداف مادی یا معنوی دست یابند که دستورات آنان قوانین مورد تاییدشان از سوی مردم پیروی شود.

همراهی تا آنجا الزامی است که فرمانها در چهارچوب شریعت باشد.

۵-۲- امر به معروف و نهی از منکر

یکی از مهمترین وظایف دینی و اخلاقی مردم در قبال مسئولان، امر و ارشاد آنان به خوبیها و نهی آنان از ارتکاب بدیهاست. حتی شخص اول نظام اگر اشتباهی مرتکب شود با رعایت ضوابط باید اشتباه او را تذکر داد.

از طرفی، به مسئولان اسلامی توصیه شده است که از امر به معروف و نهی ازمنکر زیر دستان خود ناراحت نشوند بلکه آنان را عزیز بدارند و آنان را بر متملقان ترجیح دهند.

۶- لغزشگاههای اخلاقی مدیران

حضرت امام خمینی (ره) دربارهٔ مرحوم مدرس می گوید که یک سید لاغر لباس کرباسی در مقابل رضاه شاه قلدر ایستاد و رضا خان یک وقت گفته بود سید چه از جان من می خواهی و او گفته بود: می خواهم تو نباشی....

۶-۱- ریاست طلبی

یکی از بدترین و زیانبارترین آفات حکومت و سیاست ((ریاست طلبی)) است. اصولاً ریاست زمینه زیادی را برای جذب افراد و به انحراف کشاندن آنان دارد و حاکمان باید مواظب باشند که این آفت در جان آنان نفوذ نکند چرا که موجب هلاکت دین و دنیای آنان خواهد شد.

۶–۲– تکبر

یکی از صفاتی که احتمال نفوذ آن در حاکمان زیاد است تکبر و غرور است. انسانهای شریف و با ظرفیت هرگز فریفتهٔ پست و مقام دنیوی نشده و به سبب آن مبتلا به آفت تکبر و خودخواهی نخواهند شد.

راه مبارزه با این آفت خطرناک:

اولاً: با توجه به عظمت خداوند جایی برای بزرگی کردن باقی نمی ماند.

ثانیاً: حکومت و ریاست همانطور که می آید یک روز نیز می رود. به عاقبت متکبران بیندیشیم که چگونه در همین دنیا خوار می شوند.

ثالثاً: توجه کنیم که با رسیدن به یک مقام دنیوی چیزی بر ارزشهای فردی انسان افزوده نمی شود. بلکه فقط بار مسئولیت سنگین تر می گردد. پس برخورد متکبرانه حماقت است.

رابعاً: باید به کمبودها و ناتوانیهای خود بیشتر توجه کرد. در این صورت دچار کبر و غرور نخواهد شد.

۶–۳– خودرأیی و استبداد در تصمیم گیری

یکی از لغزشگاههای حاکمان استبداد در تصمیم گیری است که مورد نکوهش قرار گرفته و عامل تباهی انسان معرفی شده است.

برای در امان ماندن از آن توصیه های فراوانی به مشورت با دیگران شده است.

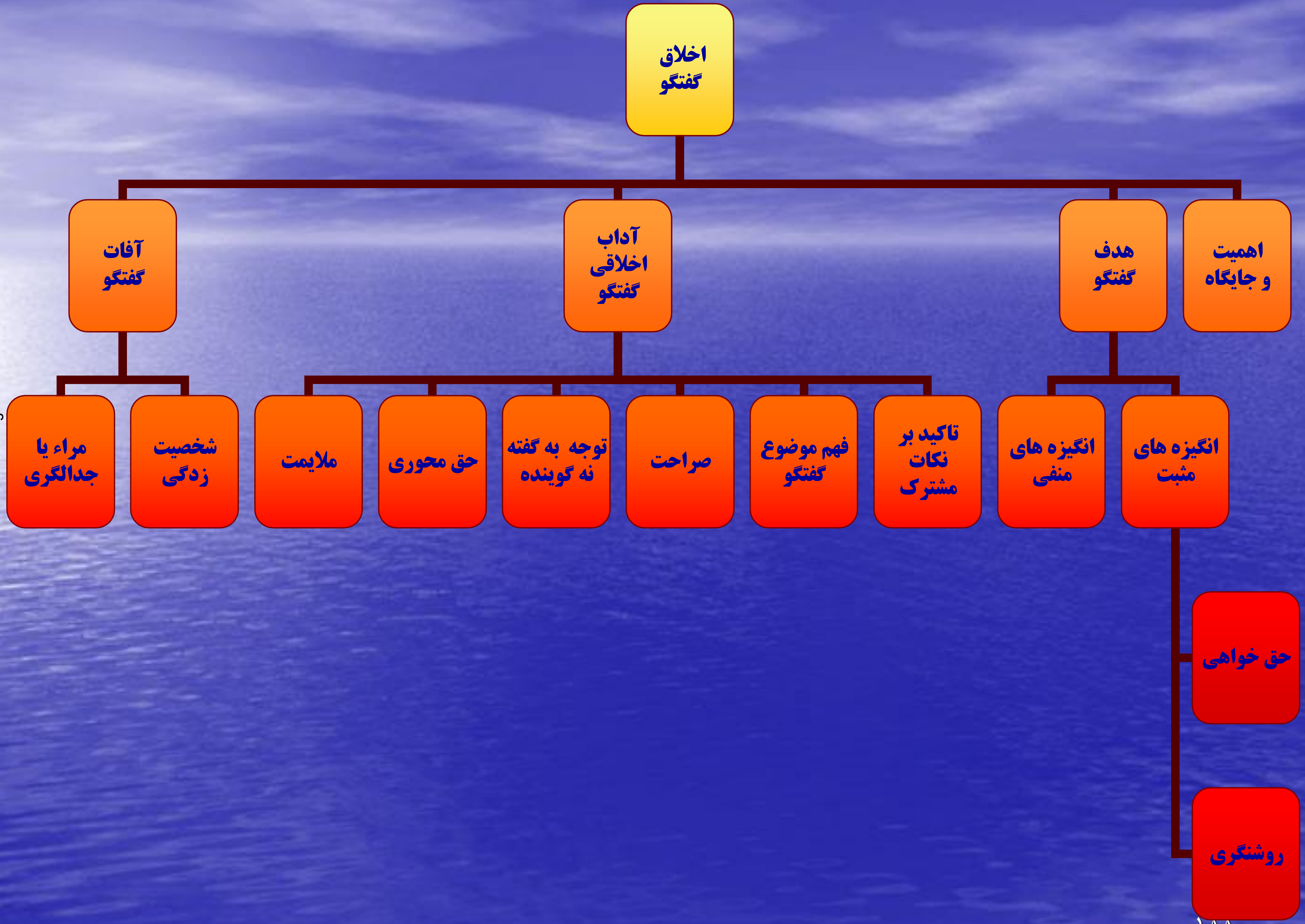
از آیهٔ فبما رحمه الله ... (آل عمران – ۳) نکات ارزشمندی در مورد خودرایی استفاده می شود.

اول : افرادی که مشورت می کنند افرادی نرمخو و منعطف هستند و افراد خودرای تندخو هستند.

دوم: طرف مشورت لزوماً نباید افرادی برتری از ما باشند بلکه گاهی لازم است با افراد پایین تر مشورت کنند.

فصل نهم

اخلاق گفتگو

اخلاق
گفتگو
اهمیت
و جایگاه
هدف
گفتگو
آداب
اخلاقی
گفتگو
آفات
گفتگو
انگیزه های
مثبت
انگیزه های
منفی
تاکید بر
نکات
مشترک
فهم موضوع
گفتگو
صراحت
توجه به گفته
نه گوینده
حق محوری
ملایمت
شخصیت
زدگی
مراء یا
جدالگری
حق خواهی
روشنگری

۱– اهمیت گفتگو

پس بشارت ده به آن بندگان من که به سخن گوش فرا می دهند و بهترین آن را پیروی می کنند اینانند که خدایشان راه نموده و اینانند همان خردمندان. (زمر–۱۷و۱۸)

اهمیت گفتگو بر کسی پوشیده نیست براساس بعضی آیات قرآن خداوند برای آفرینش انسان با ملائکه و ابلیس گفتگو کرد و پس از هبوط آدم بر روی زمین نیز همواره مستقیم و غیر مستقیم با آدمیان گفتگو داشته است.

گفتگوی خداوند با فرشتگان و آدمیان، ارشادی ، تعلیمی و هدایت گرانه است.

اخلاق گفتگو و آداب مناظره و جدل همواره مورد توجه دانشمندان بخصوص منطق دانان و عالمان اخلاق بوده است که ما در اینجا به برخی از مباحث کلی در این باب می پردازیم.

۲– هدف گفتگو

ارزشمندی گفتگو، مباحثه و مناظره به عنوان فعلی از افعال اختیاری انسان منوط به انگیزه فرد از انجام آن است و الا خود گفتگو ذاتاً ارزشمند نیست. انگیزهٔ افراد می تواند یکی از موارد ذیل باشد:

۲–۱– انگیزه های مثبت

الف– حق خواهی

گاهی برای یک فرد، حقیقت مسئله ای روشن نشده است و با گفتگو به دنبال فهم حقیقت است. تجربه نشان داده در جریان گفتگو بهتر و دقیق تر به مسائل می نگرد.

امام علی (ع): ((اندیشه ها را با یکدیگر رودرو کنید تا اندیشه درست از آنها پدید آید.))

ب– روشنگری

یکی از مهمترین اهداف گفتگو روشنگری و هدایت و راهنمایی دیگران است. یکی از مصادیق امر به معروف و نهی از منکر در حوزهٔ معرفتی گفتگو با افرادی است که ناآگاهانه در عرصهٔ اندیشه به انحراف کشیده شده اند.

۲–۲– انگیزه های منفی

گاهی هدف از گفتگو، صرفاً غلبه بر طرف مقابل و به کرسی نشاندن سخن باطل خود است. با اینکه خود می داند باطل است این از خطرناکترین رذائل اخلاقی است چون علاوه بر اتلاف وقت سبب تقویت خوی تعصب، خودخواهی و خودنمایی و گمراه شدن دیگران می شود.

۳– آداب اخلاقی گفتگو

۳-۱– تاکید بر نکات مشترک

دو فرد زمانی می توانند به گفتگو بپردازند که مشترکاتی با یکدیگر داشته باشند و الا هرگز امکان برقراری گفتگو میان آنان نخواهد بود.

عاقلانه ترین نقطه برای آغاز گفتگو این است که بر اساس زمینه های مشترک شروع شود.

۳–۲– فهم موضوع گفتگو

یکی از ابتدایی ترین شرایط تحقق یک گفتگوی سازنده این است که طرفین گفتگو نسبت به موضوع بحث و همهٔ ابعاد آن آگاهی کافی داشته باشد. این باعث می شود که بدانند در صدد اثبات یا نفی چه چیزی هستند، دخالت مسائل حاشیه ای حاصلی جز اتلاف وقت نخواهد داشت.

۳–۳– صراحت

یکی دیگر از آداب اخلاقی گفتگو، صراحت بیان و پرهیز از تکلف و تعارف در گفتار و دوری کردن از به کابردن سخنان کنایه آمیز است و دریک گفتگوی حق طلبانه نباید از کلماتی استفاده شود که تاب تفاسیر متعددی دارند.

۳–۴– توجه به گفته نه گوینده

یکی از آداب گفتگو این است که طرفین بررسی ادلۀ یکدیگر بپردازند و اجازۀ ندهند که مسائل حاشیه ای چون انگیزه خوانی و بیان اهداف سوء طرف مقابل و ... در روند گفتگو اخلال ایجاد نمایند.

ادب گفتگو اقتضا می کند به گفته و انگیخته توجه شود نه گوینده و انگیزه ها.

۳–۵– استدلال طلبی و حق محوری

یکی دیگر از شرایط ان است که طرفین بنای پیروی از حقیقت بر اساس مستندات معقول و مقبول داشته باشند و نباید به هر قیمتی در صدد اثبات سخن خود باشند و هر کدام متوجه اشتباهش شد صادقانه به اشتباهش اعتراف کند.

۳–۶– ملایمت

از نکات مهم و تاثیر گذار در گفتگو ملایمت و نرمی در گفتار و کردار است. کسی که دارای سخن مستدل و منطقی است چه حاجتی به جار و جنجال و خشونت دارد. سلاح منطق به مراتب برنده تر از سلاح خشم است.

۴– آفات گفتگو

کم توجهی به آداب اخلاقی گفتگو و یا عدم مراعات هر یک از آنها می تواند به روند سالم گفتگو آسیب رساند و مسیر درست آن را به انحراف بکشاند. دو آفات اخلاقی بزرگ که می توانند روند گفتگو را مختل نماید و در روایات مذمت شده اند عبارتند از:

۴–۱– شخصیت زدگی

یکی از آفات این است که به جای ذکر دلیل برای نظر خود شخصیت پیشینیان محور قرار دهیم و به جای برخورد منطقی به تقلید کورکورانه از گذشتگان بپردازیم در

قرآن آیات متعددی در نهی از شخصیت زدگی و تقلید علمی کورکورانه از پیشینیان وارد شده است.

۴–۲– مراء یا جدالگری

یکی از مخرب ترین آفتهای گفتگو جدال و مراء است این دو در بسیاری از موارد به یک معنا به کار می روند که این معنی عبارت است:

پیکار لفظی و ستیزه در کلام جهت چیره شدن بر طرف مقابل و ساکت کردن او.

مراء کننده خبر از خودخواهی و غرور و تکبر خویش میدهد و با رفتارش در برابر حق موضع گیری کرده و خود را در زمره اهل باطل قرار داده است. این کار باعث می شود اعتماد دیگران را از خود سلب کند و نتیجه اش این می شود که سخنان دوست آنان نیز مورد توجه دیگران قرار نمی گیرد.

نتیجه گیری

نتیجه گیری:

با مطالعهٔ آیین زندگی از دانشجو انتظار می رود ضمن آشنایی با فضائل اخلاقی در کسب دانش و پژوهش و شیوهٔ کسب فضائل و راه عملی مزین شدن به آنها را به دست آورد.

نتیجه گیری:

دانشجو با نقش کار و تاثیر فوق العادهٔ معاشرت با دیگران در شکل گیری شخصیت فردی و اجتماعی و دینی خود آشنا شده و دقت لازم را در انتخاب دوستان شایسته بکار گیرد.

نتیجه گیری:

ضمن آشنایی دانشجو با دیدگاه اسلام دربارهٔ غریزهٔ جنسی به رعایت اعتدال در آن غریزه تشویق شود.

همچنانکه با دیدگاه اسلام درباره رابطهٔ اخلاق و سیاست و وظایف اخلاقی خود در آن حوزه و در مقام گفتگو و نحوهٔ عمل به آن وظایف آشنا می شود.